

mraz; vodijo oblake čez dežele in prinašajo dež; pregibljejo stoječe vode in jih varujejo gnjilobe, gonijo malne in ladije, stresajo drevesa in rastline in pospešujejo tako sočni tok. (Dalje prih.)

Peter Hitzinger

(Znojemski, Podlipski)

v

slovstvu slovenskem.

XXIII.

Marljivo je deloval Hitzinger na slovstvenem polji ter domoljubno v obeh jezicih; toraj sem sproti naznanjal ob kratkem tudi nemške spiske ali sestavke njegove. Kdor je le nekoliko poznal to njegovo delovanje, je priterdil zahtevanju, da poleg Jerana in Kosarja vzlasti Hitzinger zasluži že vendar-le, da se v Matico slovensko voli za odbornika. Razun splošnih je on za Matico imel zasluge še posebne, ker je sestavljal in vredoval njen koledar, dokler ga je priobčevala z letopisom vred. Bil je vstanovnik in poverjenik za dekanijo Postojnsko, in vdeleževal se je njenih razprav tako, da je na pr. v III. seji odborovi 7. jun. 1866 v posebnem spisku razodel o šolskih knjigah nekatere voščila, ki so živa priča duha njegovega slovenskega in celó slovanskega. Glasijo se:

O prenavedbi učilnega reda v ljudskih šolah.

„Mnogo se govori po samem in v zborih, piše tudi v vlogah in v časnikih, kako bi se prenavedil očitni red v naših ljudskih šolah, da bi dobil bolj narodno podlago, in da bi ljudstvu več koristil. Zdi se pa skoraj, da ti pomenki imajo premalo obširno obsego, da namerjajo bolj samo kranjsko deželo, za katero je okrožnica od 16. marca izbudila živo pretresanje. Če se sme še kdo vmes oglasiti, bi hotel jez izgovoriti sledeča voščila:

1. Pri obravnavi šolskega uka v slovenskih deželah naj bi ne hodila vsaka stran posebej, marveč naj bi se soedinile škofije ali konzistorii na Slovenskem, kot ljubljanska, lavantinska, krška, tržaška in goriška, kolikor mogoče na enak red. Doslej so mnoge šolske knjige drugačne za Štajarsko, drugačne za Kranjsko, in zopet drugačne za Primorsko.

2. V taki obravnavi šolskega uka naj bi se oziralo tudi na druge slovanske narode v avstrijskem cesarstvu, zlasti na Čehe; česke šole so, kar se tiče narodne podlage in koristnega podučevanja, posebno dobro osnovane; tudi kar se tiče zadeve družega, to je, nemškega jezika, so izversten izgled.

3. Kar se tiče sosebno šolskih bukev, bi utegnile ravno tudi učilne knjige drugih narodov slovanskih biti v izgledalo, bodisi kar se jezika tiče, bodisi kar oblike in vrste obsežka; zlasti bi se česke šolske knjige ne smele prezirati, saj Čehi so med slovanskimi narodi se najdalje pomaknili v narodnem obraženju in znanstvu; tudi njihova dotika z drugimi narodi, zlasti z Nemci, je mimo drugih stranskih narodov najbolj podobna dotikam slovenskega ljudstva.

4. Dobro bi bilo, ako bi učeni in umetni izrazi tudi v šolskih rečeh, na pr. v slovnici, v računstvu, v naravnih stvaréh, bili bolj enaki pri raznih slovanskih narodih; za politične in pravniške reči so se umetni izrazi pred nekterimi leti na Dunaji sestavili za vse slovenske narode avstrijskega cesarstva, in kaj enacega bi bilo primerjeno tudi za šolske predmete.

5. Če se sme za vse šolske knjige več enakosti voščiti po vsi slovenski zemlji, naj bi kaj takega tudi za katekizem ali krščanski nauk veljalo; v tem je sicer še drugo voščilo na mesti, namreč da bi knjige za posamezne šolske razrede bile po enakem načinu izdelane, iz manjšega na večje, iz krajšega na daljše, iz tesnejega poduka na bolj razširjenega se razvijale, kakor imamo izglede nad nekterimi katekizmi nemških škofij, na pr. v Rezzu ali Friburgu. Sicer se vé, da katekizem je reč, za katero je škofijstvom skrb lastna.“ (Novic. l. 24.)

V II. občnem zboru 27. sept. 1866 izvoljen za vnanjega slovenske Matice odbornika je njenih obravnav vdeleževal se časih tudi osebno. Bila je na dnevnem redu tedaj vseskozi služba tajnikova, in Mladoslavenci jeli so največ iz osebnih vzrokov kazati rožičke, kateri so vzrastli jim poslej v rogove, da so vbadali z njimi zdaj tega zdaj unega starega domoljuba na radost tujemu občinstvu, domačemu slovenstvu na kvar. Bilo je v V. seji odborovi, da je z ozirom na tedanjega jako spretnega tajnika Lesarja nad njegovimi zoperniki znosil se nekoliko dr. Toman, češ, „pač žalostno je, da se odbor pri tolikem vspehu na tak način (po časnikih) mora opravičevati zoper nektare, ki brez ozira na korist domovinsko le razdirajo in podirajo, zidali pa sami še niso nič; ž njim se sklada v tem tudi dekan Hicinger, rekši, da to, kar smo dosegli, smo dosegli le po mnogoletnem trudu skušenih rodoljubov.“ (Novic. l. 47.) Omenjeno mlado rogoviljenje je vžgalo še celo nekterega hladnika, nikar že „Hitzingerja“! Namesto „po mnogoletnem trudu“ je bil res rekel: „Še vi niste hlač nosili, ko smo mi za slovenščino se trudili“. — Nato pri-
nese „Slovenec“ v Celovcu dopis l. 94, in v njem besede:

„Kar se tiče g. Tomana, ki je precej hudo se razserdil nad nekterimi rogovileži, katerim narodna reč ni sveta, in kateri bi le radi razdirali, smo preverjeni, da ni v resnici tako hudo mislil; ... ne zamerimo si vsake malenkosti! Novi odbornik g. Peter Hicinger pa nam je povedal ta

dan svojo morebiti največo zaslugo za slovenstvo, da je namreč že leta 1829 za domovino — hlače nosil! Slava tedaj slavnemu varuhu postojuske kazine! — Z besedo „novi“ je tu mladi pisatelj nevedoma očital narodu slovenskemu, da po tolikih zaslugah ga je izvolil še le tedaj za odbornika v Matico; z besedo „morebiti“ je dobra vest nehotoma očitala mlademu dopisniku, da Hitzinger ima v resnici več cenjenih zaslug za slovenstvo; s poslednjim stavkom pa je kazal na bolj domačo borbo, katero je imel farman in dekan v Postojni.

Kar so bili v novejši dobi jeli snovati slovenske čitalnice po mestih in terjih, hotli so mladi tudi v Postojni kazino nagloma prestrojiti v čitalnico; stari pa so temu se upirali. Pomniti je, da je novoslovenščina takrat napredovala skokoma; da starejši, vajeni nemščine, je z lepo ne pustijo; da so mladi marsikaj čitali in slišali v šoli, o čemur se starim ni še niti dozdevalo; da v krajih manjših so občinske razmere bolj pikre; da drugačen je stan duhovna pomočnika, drugačen stano vitnega župnika ali dekana; da osebna zamera vpliva jako v zdražbo očitno itd. Verh vsega tega je znano, da služba dekana Postojnskega ni kaj bogata služba. Toraj je Hitzinger potegnil jo s starimi, češ, naj starji odmerjô, mlajši dorastejo in — sama po sebi se kazina spremenila bo v čitalnico. Dopisoval je tudi časnikom nemškim sem ter tje, da je dobil v potrebi kako nagrado ali podporo. Razdražen je l. 1865 v „Laib. Ztg.“ povedal o domačih zadevah kako znojensko, na. pr. št. 268 v podlistku: „Deutsch und Slovenisch“, — kjer o čitalnicah pripoveduje, da vsaka svojo žvergolf, in da pri taci družbah naposled navadno treba je četeti — šteti, kar je pri mnogih bridka skušnja res poterdila.

Z ozirom na to poprijel ga je v Slovencu 1866 št. 4. nekdo v dopisu iz Postojne prehujo: „Sloveči naš zgodovinar in slovenski pisatelj, Peter Hitzinger, je spoznal, da kasina že 25 let stoji, in se mora tedaj ohraniti ko starina... Kolikor je ta nekdanji domorodec pisal zadnjo dobo, naš narod in slovensko reč zasramovaje in zaničevaje, to je komaj verjeti; res, „Ljubljancanka“ je dobila pravega moža! Žalostno je, da se tako zgubi slovensk pisatelj, ki je svojemu narodu že dosti koristil, v prejšnjih letih bil med našimi prvimi možaki, sedaj se pa tako ponižal, da v nam sovražen list pisari in nas sramoti. S takim obnašanjem se ne pridobiva ljubezen slovenskega naroda, tudi ne spoštovanje osebno, če se značaj spreminja kakor plajšč po vetru. Škoda za tako učenega moža!“

Da je ta dopis v tergu in okolici Postojnski vzbudil velik hrup, in da se je marsikaj sumničilo o dopisniku, misli si lahko vsak, in poterjuje nam dopis v l. 7, kjer poleg spoznanja, da menda ni tolikega hrupa zaslužil, piše: Po veliki marljivosti čast. gosp. dekana se je tu vstanovila tudi dekliško-obertnijska šola, in zanjo se je tudi že pre-

cej velika glavnica nabrala. Tudi se je letos tukaj 40 učencem in učenkam napravila vsa zimska obleka, kar je lepo znamenje dobrotnosti postojinske. Šole v tukajšnjem kraju lepo cvetó in so tudi osnovane na narodni podlagi, kakor tirja našega časa duh. Le škoda, da tu ni kakega večega učilišča, saj je vendar Postojna Notranjskemu središče... Tukajšnji gsp. dekan se dosti potegujejo, da bi Postojna postala mesto, in bi s tem tudi pravico dobila za kako večje učilišče, ki bi gotovo veliko koristi donášalo vsemu okrožju." — Proti temu je l. 11 oglasil se še iz Kranjske dopisnik: „Glas iz Postojne v 4. listu „Slov.“, kateri brani tamošnjo nemško kazino, došel je nemilo meni in gotovo tudi vsakemu pravemu rodoljubu. Teržičan ostane Teržičan, sem si mislil prebravši oni dopis, če je tudi slovenski pisatelj in se slovečim našincem prišteva itd." — In v l. 19: „Kakor čutim, podel se je v Postojni nekako tisti hrup, ki, že veste, kdaj in zakaj da je vstal, čeravno se mi dozdeva, da še tli v nekterih persih kaka iskrica maščevanja, kajti nemškutar ne pozabi rad hitro, če se mu enkrat kaj na perste stopi... Dandanašnje je res čudno na svetu. Brez stalnih načel jo maha večina kakor tje v en dan naprej, deržé se sicer nekterih práv, do katerih ima ravno nekak „gusto“, ali da bi vsem vse sveto bilo, kar je sveto, tega pa nikakor ne, tako da je nek Nemec po pravici rekel: „Wehe, die Zeit trifft jetzt ein zu kleines Geschlecht an!“ —

Kdor vé, kako je Hicinger pisal v slovenskih rečeh na pr. l. 1848 (cf. IV, 12. 13); kako l. 1862 proti nemškutarstvu (cf. XX, 69); kako je ves čas svojega življenja tudi po tej borbi domači deloval domoljubno: vidi in spozná, da ni obračal plajšča po vetru, da ni bil brez stalnih načel, marveč da je oni pisatelj v Slovencu na tanko zaznamnjajl novejši pritlikovski čas, kteremu je tako naglo umaknil ga Bog. „Skerbi pa ujedci me bodo končali" — je po sestrinih besedah ponavljal večkrat. V Mokronogu že je skočil bil nekdaž čez potok nesrečno, da utergal si je v životu bolezen, za ktero je hiral potem, dokler je po vradnih opravilih in nekem starinoslovnem preiskovanji v Senožečah potert pripeljal se domu ter 30. avgusta 1867 proti dvanajstém po noči, vdan v voljo Božjo, sklenil v kervi pa v — revah. Kar je sinku Engelbrehtu v tolažbo govoril oče Hervard Turjaški, veljá toraj res nekako tudi o Znojmskem:

«Če ravno smert nas dohiti,
Za Boga, brate teče kri,
V spominu bodemo živi.»